

18. DOKUMENTUM

Csécsey Imre:¹⁵⁴

LEGYŐZÖTTEK ÉS MEGGYŐZÖTTEK

Forrás: Századunk, 1936. pp. 162—168.

– részletek –

*

Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni¹⁵⁵

Lucanus, Pharsalia, Kr. u. 65.

„Szabadság és békesség
bizonyára megér minden áldozatot. De
ha csak arra jó, hogy egy szökött császár
négyezer tonna kávéat vihessen magával,
akkor még ma elmegegyek fasisztának,”

Ignotus,

Magyar Hírlap, Kr. u.

1936.¹⁵⁶

Megértem, bölcs Ignotus, hogy nem vérzik a szíved Hailé Szelasszié miatt, aki pontos információid szerint négyezer tonna kávéval szökött meg birodalmából, nem is szólva a „Mária Terézia talléros és aranyrudakkal teli vagonokról”, betétjeiről s londoni és svájci palotájáról. Érdekes adatok ezek, bár nem látszanak egészen megbízhatóknak. Egyetlen vagon arany hatvan millió pengő, amennyi sohasem volt egész Abessziniában. S négyezer tonna kávé annyi, mint négyszáz vagon; súlynak kissé sok ahhoz, hogy csak úgy „szökve” magával vihesse az ember; világszerte értéke viszont alig több, mint két és fél millió pengő. Szép pénz ez is, de kiszámíthatod, hogy Hailé Szelasszié mindezek birtokában még Magyarországon sem tartozna a leggazdagabb hercegek közé. Megélhetéséért persze én sem

¹⁵⁴ Csécsey Imre (1893—1961) a két világháború közötti politikai publicisztika egyik legkiválóbb, de mára kissé elfeledett alakja. Életének itt említésre méltó mozzanata, hogy 1918. októberében a forradalmat elindító diáktüntetés egyik szervezője, majd Jászi Oszkár személyi titkára volt. Ignotussal folytatott vitája témánk magyar irodalmának kiemelkedő írásait alkotta meg.

¹⁵⁵ „A győzedelmes tett az isteneknek tetszik, a legyőzött viszont Cato-nak” (latin mondás).

¹⁵⁶ Idézet Ignotus első cikkéből.

aggódok, de viszont úgy látom, van valami komiszság abban, ahogyan előbb a győztesek sajtója s nyomában a mienk is ezt élzi ki a megvert uralkodó sorsában. (...) Mint te írod: ugyanakkor rakta vonatra kincseit, mikor azt hirdette, hogy meg akar halni hazájáért. Van valami embertelenség abban, mikor a bukott cimbertől számonkérlik, mért nem pusztult el maga is, vagy legalább is mért nem lett koldussá? De nemcsak embertelen és rosszhiszemű, hanem ostoba is az ilyen szemrehányás. (...) Hagyta volna ott életét a harcban, — amelyben úgy látszik, csakugyan részt vett, hisz meg is sebesült a mustárgáztól — hogy megszűnjék országa államvoltának utolsó szimbóluma is? Vagy várta volna meg, míg elfogják s ketrecben hurcolják végig Constantinus diadalíve alatt? Nem volt-e joga, sőt kötelessége, hogy meneküljön s mentse, amit még tud: életét, sőt kávéját is. És aztán: „szökött császár” — bocsáss meg Ignotus, szökök a bűnös a rendőr elől, a fogoly a börtönből, de támadója elől az áldozat magyar nyelven legfőljebb menekül, ha már mást nem tehet.

Műveletlen újságíró, ha ilyet ír, meg lehet bocsátani neki. De te, Ady fejedelmi Ignotusa¹⁵⁷, nem látod be, mily méltatlan hozzád az ilyen kisszerű pizkolódás? Én nem aggódok a népus kenyeréért, de nem is sajnálom tőle sem életét, sem millióit, aminthogy általában nem a császárok s nem is a milliomosok létezését tartom a világ legnagyobb bajának. (...)

Hagyjuk hát a kávé, ha négyezer tonna is és térjünk a lényegre.

A fasiszta imperializmus hódító hadjáratát te, megszokott finomsággal „gyarmati rendszerezés”-nek nevezed. Ügyes, kellemes szó; jól megtanultad Mefisztofelesztől, mily kapóra jön a szó, mikor a fogalom hiányzik. Ha jól számolom, e gyöngéd műszó összesen két fogalom értelmét takarja sikeresen. Először is: mi az, hogy „gyarmat”? Abesszinia, úgy lehet, most csakugyan Itália gyarmatává lesz, de eddigelé ősi történelem és nemzetközi jog szerint önálló ország volt. A genfi vita nem éppen akörül forgott-e, hogy szabad-e Itáliának gyarmatává hódítania azt az országot, amelynek önállóságát nem csupán az elképzelt nemzetközi erkölcs, hanem valósággal meglevő, sőt Olaszország által is aláírt megegyezések garantálták? Hogy valaki gyarmatává hódítson egy országot, azután kijelentsc: ugyan kérem, nem történt semmi, hiszen csak saját gyarmatomat foglaltam el — ez olyasmi, amit a logikában petitio principii-nek neveznek. S ez lehet a hódító logikája, de talán mégsem lehet az írástudóé, Ignotusom.

Továbbá: mi az, hogy „rendszerezés”? Én nem voltam Abessziniában s így nincsenek közvetlen tapasztalataim arról, mekkora volt ott a rendtelenség. Viszont ideát Európában is láttam néhol értelmes rend hiányát, másfelől értelmetlen és gonosz rend túltengését is. Tudom, hogy Abesszinia feudális kiskirályok birodalma volt, de ismerek még némely országot, amely

¹⁵⁷ Mint ismeretes, Ignotus volt Ady egyik legfőbb pártfogója.

nemcsak az. S nem tudom, nem jobb-e civilizálatlanul jobbagyként élni, mint fejlett állami rend közepett lenni három millió koldusnak? És sok mindent tanultam s gondoltam bajainkról, de megvallom, az sohasem jutott eszembe, hogy végső okuk az abesszíniai rendhiány lenne. Elhiggyem-e hát, hogy neked zsenge gyermekkorod óta az volt a legfőbb bánatod: még mindig nincs rend Abessziniában? (...)

El tudom képzelni — itt most nem rád gondolok Ignotusom, — hogy valaki jóhiszeműen, tiszta emberségből felháborodott például a rabszolgakereskedelem miatt, amely Abessziniában virágzott és most fellélegzik, hogy e förtelmes háború ennek eltörlésével mégis hozott legalább egyetlenegy jótékony eredményt. Szerintem ugyan emberség és becsület ott kezdődik, hogy még jó célért se dolgozzunk erkölcstelen eszközökkel. (...) Ám bármilyen undorító is a rabszolgatizlet, mint foglalkozás, népszokás, vagy éppen társadalmi rend: legalább őszinte és bevallottságában, kockázatával, amelyet művelőinek vállalniuk kell, (hiszen ős-Abesszínia fogyatékos államhatalma is üldözte), nem tagadhatom, hogy mégis csak emberibb, mondhatnám becsületesebb dolog, ha emberek szabadságát elrabolják s közben nyíltan megmondják: ti rabszolgák vagytok, — mintha dachau koncentrációkba és Lipari-szigetekre küldik hamaros élelfogytiglanra azokat, akik azt merték kiáltani, hogy az ember szabadnak született.¹⁵⁸ (...) Én nem vagyok kapható arra, hogy egy kezdetlegesebb emberfajától elvitassam a jogot az életnek olyan rendjéhez, amelyet évezredek alatt a maga számára kialakított s amelyről nem tudom, több igazságtalanság és ostobaság van-e benne, mint a miénkben. Ne essünk bele a faji gőg barbarizmusába, mi nagyszerű fehérek. Én nem hiszem, hogy ez a fekete népség feudalizmusával, rabszolgatartásával együtt rosszabb, vadabb és butább lenne, mint mi. Mindenesetre egyszerűbb, őszintébb, emberibb. Nem ismerem el küldetésünknek, hogy megváltuk őket a fehér civilizáció légbombás, mustárgázos, koncentráció-táboros mennyországa számára. És szűkebb fajod nevében is, hivatlanul ugyan, megkérlek téged, Ignotus¹⁵⁹, ki oly tiszta és nemes szavakat találtál az árja gőg ellen: ne légy most szócsöve annak a nem kevésbé gaz európai gőgnek, amely a mi remek civilizációnk terjesztésével menti e fekete nép imperialista legázolását.

Ez tehát gondolatmeneted egyik tengelye (...). És ezzel párhuzamos a másik tengely, amely köré szintén a ferdítések egész rendszerét kristályosítod ki: hogy „miért kellett e nyíllvánvalóan megokolt

¹⁵⁸ Németországban és Olaszországban már a II. világháborút megelőzően is voltak koncentrációs táborok, ahol elsősorban kommunistákat és más baloldaliakat tartottak fogva.

¹⁵⁹ Utalás Ignotus zsidó származására.

előretörésnek a baloldal veresége, a Népszövetség szégyene, a demokrácia megaláztatásaképp... a fasizmus diadala s igazolása formájában történnie?" Ritkán olvastam még nálad is, Ignotus, ennyi fölösleges kérdést és ennyi hamis állítást egy csomóban. Hogy miért kellett e hódításnak a fasizmus diadalaképp végbemennie? Alighanem azért, mert másképp nem lehetett volna végbé. Mert szabad és demokrata ország ma már nem indíthat hódító háborút. Sem szüksége nincs rá, mert bármennyi baja és bármekkora népfölöslege legyen is, nemzeti és nemzetközi viszonyban egyaránt megoldást találhat a demokrácia módszereivel. Sem világnézete nincs hozzá, mint a fasizmusnak s a fajlegendának, mely a háborút a legfőbb jónak, az élet csúcának hirdeti. Ezt a háborút csak a fasizmus indíthatta, csak neki volt rá szüksége, hogy belső útvesztőjéből így próbáljon kijáratot vágni s csak az ő világnézete, tekintély- és háborúimádata győzhette le e támadó hadjáratnak baloldali világnézet számára legyőzhetetlen emberi és erkölcsi lehetetlenségét. Nincs tehát semmi meglepő, még kevésbé valami különösképpen elszomorító, az eddigieknél is veszélyesebb tanulság abban, hogy a fasizmus, íme, háborújával diadalt aratott. (Hogy békéjével mit fog aratni, majd elvlik.)

Egyetértek mindenkiel, aki azt mondja, hogy abból, ami történt, most ideje nekünk, baloldalnak, levonnunk a tanulságot. A tanulság azonban egyszerűen ennyi: íme, ez a fasizmus. Nemcsak korporációs rendszer, államtotalitás elmélete, fekete ing vagy barna ing, római köszöntés, miegyéb, hanem mindezekben felül s legelsősorban: háború, hódítás, egyéni és nemzeti szabadság letiprása. S az ellen sincs kifogásom, hogy levonjuk azt a további tanulságot is, hogy ezzel a renddel s ezzel az erkölccsel szemben pacifizmus, demokrácia, szabadság-akarat s a mindezeket megtestesíteni hivatott Népszövetség csakugyan tehetetlennek bizonyult. De ebből értelmes és becsületos baloldali ember számára csak az következik, hogy meg kell vizsgálnia, miért bizonyult tehetetlennek. (...) Ebből a vereségből s megaláztatásból csak silány opportunizmus vonhatja le azt a következtetést, hogy legjobb lett volna, ha a Népszövetség befogja a száját és behunyja a szemét s ezzel megadja a fasizmusnak matriális diadala tetejébe még a hallgatóságos erkölcsi jóváhagyást is.

Ez lett volna, amit te ajánlasz, a fasizmus igazi diadala s a Népszövetség és demokrácia igazi megszégyenülése. Harcba vereséget szenvedni nem szégyen: dicsőség a nagygyőzelem abesszin halottak és a negyedmillió sebesültnek (a győztes ennyire becsüli a számukat), akik állották a légbomba és gáz civilizáló rendszerezését. De dicsőség szelleméért a Népszövetségnek még gyakorlati fogyatékoságai ellenére is, — mert legalább ítéletet hozott s legalább kísérletezett a nemzetközi jogrend védelmének békés eszközeivel.